

Nijsbrief/jierferslach 2004

010105sth

Ynlieding

Lykas oanjûn yn ús stik oer 'De FFU en syn aktiviteiten yn de heine takomst' (2003) stribje wy nei in ferbettering fan de wet- en regeljouwing oangeande it plak fan it Frysk as fak en as fier- en ynstruksjetaal en fan de Fryske skiednis en kultuer yn de basisskoalle en it fuortset ûnderwiis. Dat jildt ek foar it natuerlike rjocht fan de Friezen (âlden, learlingen, learaars, ensfh.) om yn de skoallen yn Fryslân ûnbehindere Frysk prate en skriuwe te kinnen en har taal oeral yn de skoalle tsjin te kommen (sichtberens fan it Frysk). It plak fan taal, skiednis en kultuer yn alle skoallen yn Fryslân moat gâns grutter wurde en de natuerlike rjochten op it brûken fan de eigen taal yn de eigen provinsje moatte earbiedige wurde. De feardichheid fan learaars en oare skoalmeiwurkers om Frysk prate en skriuwe te kinnen, moat tige tanimme. It Frysk en de Friezen meie net langer diskriminearre wurde. Wy rjochtsje ús ta elts dy't it foech of de macht hat om dêr ferbettering yn oan te bringen. Rjochten foar de Frysktaligen bringe plichten mei foar de net-Frysktaligen.

It finansjele ferslach wurdt op de jiergearkomste foarlein. Hjirûnder dogge wy ferslach fan

- de gearstalling en funksje/taken fan de bestjoersleden;
- it tema fan de jiergearkomste;
- de oare bestjoersaktiviteiten.

A. Bestjoer

Yn 2004 bestiet it bestjoer út:

Th. Dykstra (foarsitter), S.T. Hiemstra (fisefoarsitter; nei sept. 2004 ek skriuwer); R. Straatsma (ponghâlder), Th. van der Veen (notulist gearkomsteferslagen), Ed. Knotter en G. Gerbrandy.

Ed. Knotter en G. Gerbrandy binne, neidat se al in skoft meidraaid hiene, op 'e jiergearkomste ienriedich keazen ta bestjoerslid. It skriuwerskip hat in hoartsje fakant west, mar waard yn de twadde helte fan it jier oernommen troch S.T. Hiemstra. Fierders bleau de taakferdieling lykas oanjûn yn it foarige jierferslach. Wy tinke dat wy noch wol wat fersterking brûke kinne yn ús bestjoer, bgl. út it omtinkgebiet fan de trijetalige skoalle.

Yn 2004 kaam it bestjoer gear op 21 jan., 25 febr., 17 maart, 21 april, 26 maaie, 30 juny, 1 sept., 29 sept., 27 okt., 24 nov. en 22 des. by de famylje Straatsma thús.

B. Jiergearkomste

Op 14 jan. 2004 organisearre de FFU yn it begjin fan de jûn syn jierlikse húshâldlike gearkomste en nei acht oere yn 'e mande mei de Seksje Frysk fan de VLLT en it Pedagogysk Wurkferbân fan de Fryske Akademy in mienskiplik programma.

By it húshâldlik part fan 19.00 - 20.00 oere wiene 15 minsken oanwêzich, û.o. trije leden fan it studinteselskip Bernlef. Yn de kaskommisje wurde G. Gerbrandy (twadde jier) en J. Brolsma (earste jier) beneamd.

It twadde, mienskiplike part nei 20.00 oere waard bywenne troch 21 lju. It hannele oer keardoelen yn it primêr en fuortset ûnderwiis. De diskusje stie ûnder lieding fan presintator Eric Ennema (fan Omrop Fryslân). Dr. S. de Jong hold in ynlieding. De Jong tinkt dat de nije keardoelen foar it primêr ûnderwiis en de basisfoarming in ferriking en útdaging binne en dat de provinsje net stean bliuwe kin by it skeppen fan rânebetingsten, mar op grûn fan syn ferantwurdlikens ek oan 'monitoaring' dwaan moat. De provinsje sil, mei oare wurden, om de pear jier neigean moatte oft de taalbeliedsplannen fan de skoallen en de maatregels foar it ûnderwiis wurkje en oft dat betsjut dat der bystjoerd wurde moat.

P. Bergsma joech oan dat er mei E. Goodyk in nij begjin makke hat mei it Ped. Wurkferbân, dat in hoart op 'e rêch lein hat. Wy tinke dat in (aksje)punt op de wurklist dêr't minsken direkt belang by hawwe, mear folk lûke kin.

C. Kontakten

1. Provinsje

- Op 25 okt. 2004 hawwe Dykstra, Gerbrandy, Straatsma en Hiemstra in petear hân mei deputearre Mulder oer it winsklik plak fan it Frysk yn it ûnderwiis en de útfiering fan it *Plan fan Oanpak*. Inkelde stellingen dy't op it aljemint kommen binne:
- alle ynspekteurs foar Fryslân moatte it Frysk mûnling en skriftlik goed behearskje en saakkundich wêze op it mêd fan de twa-/meartaligens (funksje-easken);
- taalefterstannen moatte bestriden wurde binnen in yntegraal ûnderwiis;
- der moat in effektive kontrôle komme op it neistribjen en berikken fan de Fryskeigen keardoelen;
- de easken foar it foech Frysk moatte minimaal lizze op Afûk-C-nivo, wêrby't ynkommelingen 5 jier de tiid krije om dat ek te heljen (frijstelling boppe de 55 jier);
- de provinsje moat de ferantwurdlikens foar de taalnoarm fan it Frysk op him nimme (foar de *staveringsnoarm* is dat al it gefal). Deputearre Lyklema hie yn de *njoggentiger* jierren al tasein dat er neigean soe oft der in provinsjale kommisje foar komme kinne soe! It giet dêrby om it jaan fan *rjochtlinen foar it skriftlik brûken fan it Frysk yn it ûnderwiis* (ek tige fan belang foar de *taalkwaliteit* fan de Frysktalige learmiddels) en it *amtlik ferkear*.

Der is ôfpraat dat op *amtlik* nivo de diskusje dêroer fuortset wurdt. Dy hat der ein 2004 noch net west.

2. Skoallen

Op de DB-gearkomste fan 26 maaie 2004 is der neitocht en meitocht oer it taalbelied op de CHN foar de learare-oplieding basisûnderwiis en in konseptprogramma foar it Frysk (op mikro- en mesonivo: dus foech Frysk en Frysk as fier-/ ynstruksje- en omgongstaal) op basis fan lykweardigens en lykberjochting fan Frysk en Hollânsk. Yn oparaidzjen mei de learare-oplieding basisûnderwiis fan de NHL wol de CHN komme ta in ferbettere programma dat de toets fan in akkreditaasjeprseduere trochstean kin.

3. Organisaasjes

- Op 20 jan. 2004 hawwe Gerbrandy en Hiemstra west nei in ynliding fan prof. dr. D. Gorter yn *Tresoar* oer it Europeesk Hânfêst (eftergrûn, ynhâld, betsjuttings en beheiningen) en it proses fan 'monitoaring' troch de kommisje fan saakkundigen fan de Ried fan Europa (sjoch ek hjirûnder).
- Op 9 febr. 2004 hawwe Dykstra en Hiemstra nei in harksitting fan in *ynternasjonale* kommisje fan *saakkundigen* fan de *Ried fan Europa* (foar Nederlân siet drs. Gijs de Vries deryn) op it Provinsjehûs west. Dêr koe ynsprutsen wurde oer de maatregels dy't de ryksoerheid nommen hat yn it tiidrek 1999-2001. It *Konsultatyf Orgaan Fryske Taal* (G. Ybema, G. Krol-Benedictus, G. Durkstra, A.A.M. Brok) hie dêrby in *yntermediêre* funksje. De FFU hat ynsprutsen oer it tekoartsjitten fan it primêre ûnderwiis as it giet om it oanbieden fan in 'substantial part' fan it ûnderwiis mei it Frysk as ynstruksjetaal; it tekoartsjitten fan it ûnderwiis yn it berikken fan de keardoelen; it ôfswakjen fan de takomstige nije keardoelen (it loslitten fan de lykweardigens, lykberjochting en de spiegeling oan it Hollânsk) en it tekoartsjitten fan de lanlike en provinsjale oerheden by de útfiering fan de 'Derde bestuursafpraak friese taal & kultuur' (2001) en it 'Plan fan Oanpak Frysk yn it Underwiis' (2001). De besite hat omtinken hân yn de parse (*FD* en *LC*, 10-2-2004).

Wy tinke dat de neikommende maatregels nommen wurde moatte:

- a. Yn it primêre en fuortsette ûnderwiis soe it Frysk yn prinsipe ynfierd wurde moatte as fak en ynstruksjetaal mei *net minder* as 50% oanpart yn it learplan;
- b. Yn it beropsûnderwiis soe in substansjeel tal ferplichte leargongen of ienheden (units) rjochte wêze moatte op it learen fan it beropsjargon (taalregister; fakidoom);
- c. In effektive en frekwinte kontrôle op de kwantiteit en kwaliteit fan de Fryske taal en kultuer om it berikken fan konkrete en mjitbere doelen sa objektyf mooglik neigean te kinnen;
- d. In efektyf systeem op te setten om skoallen op in positive wize te stimulearjen troch jildlike en personele fasiliteiten te jaan. As skoallen gjin of net genôch ferantwurdlikens nimme wolle foar de emansipaasje fan de Fryske taal en kultuer, dan moatte effektive finansjele en oare sanksjes oplein wurde (kinne);
- e. By wet, regeljouwing en oanwizings te garandearjen dat learkrêften en oare skoalmeiwurkers it Frysk altiten frij en ûnbehindere yn formele en ynformele situaasjes, mûnling en skriftlik brûke kinne.

- Op 18 febr. 2004 hawwe Dykstra, Straatsma en Hiemstra west nei in gearkomste fan de *Ried fan de Fryske Beweging* oer nije organisaasjeformen. De Ried hat in nij kantoar Yn Ljouwert (Keetwaltsje 1) en op dat plak is praat oer de rol fan de Ried foar de *beropsmjittige* struktueren oer dy't *profesjoneel* it Frysk befoarderje. Wy hawwe Arjen Versloot, de

skriuwer, stipe om in *aksjepunt* te meitsjen fan wetjouwing dy't it ûnmooglik makket dat it Frysk ferbean wurdt yn alderlei rûnten (bgl. yn gearkomsten) yn Fryslân.

- Op 9 maart 2004 hat Hiemstra meidien oan in diskusjefûn fan it *Pedagogysk Wurkferbân* - dat troch Pier Bergsma en Eelke Goodyk wer reanimearre is - oer it ûndersykrapport 'Voorsprong of achterstand' (fan frou drs. Bernie van Ruijven, mei as ynliders Hans Christiaanse (direkteur basisskoalle *By de Boarne*, Boarnburgum), dr. Sikko de Jong (âldyspekteur basis- en spesjaal ûnderwiis) en drs. N. Osinga (ûnderwiisbegelieder en saakkundige ûnderwiisefterstân). De Jong syn ynliding hat ús it measte oansprutsen. Hy wol de saneamde efterstannen ferbetterje mei:

- a. in goede analyse fan de groeps- en de skoalsituaasje;
- b. hege ferwachtings hawwe fan de learlingen;
- c. in heech ambysjenivo fan de learkrêften;
- e. in goede pedagogyske en didaktyske oanpak.

De praterij oer lytse en grutte skoallen, it Frysk en it jild binne neffens De Jong ôfliedingsmanoeuvres. It is guon minsken lykwols net maklik oan it ferstân te krijen dat twatalich ûnderwiis gjin skea docht, mar in ferriking wêze kin foar bern en dat se der sels foardiel fan hawwe kinne. Wa't bern dy't net sterk yn taal binne, harren eigen taal ôfpakt, set sokke bern krekt op in efterstân. Dy bern hawwe meastentiids thús in brede basis yn har eigen taal misse moatten, hawwe dêrtroch te min wurdfoarrie en foarkennis opboud. Dy bern twinge om har taal op te jaan en Nederlânsk te praten, kin der ta liede dat se *healtalich* wurde en ek it Hollânsk net goed leare. Talen moatte inoar fersterkje en inoar net ûnderstek dwaan; dat freget om in bewust taalbelied.

- Op 22 april 2004 hawwe Dykstra en Hiemstra nei de jiergearkomste fan de *Ried fan de Fryske Beweging* west. Yn dy gearkomste binne de útstellen ta karbriefwiziging nei wat lytse redaksjonele wizigings oannommen. Arjen Versloot is op dy gearkomste ôfgien as skriuwer fan de Ried.

- Yn de earste helte fan oktober 2004 hawwe Dykstra (081004), Van der Veen (081004), Knotter (101004), Straatsma (101004) en Hiemstra (111004) yndividueel ynhâldlik reagearre op in stelling op de webstek fan *OnzeTaal* mei de titel 'Hom of kuit' [www.onze taal.nl/homofkuit] fan in Frank Jansen mei as ynhâld: 'Het onderwijs in de Friese schrijftaal moet worden beperkt'. Jansen miende dat it omtinken foar it Frysk op kosten gong fan it Hollânsk en woe dêrom ta op wetlike beskerming fan 'onze taal' [Frank syn taal dus] en beheining fan it skriftlik Frysk. Sa'n twatredde (68%) fan de hast tûzen lju dy't reagearren, hawwe neffens ús ynformaasje úteinlik de stelling fersmiten.

- Op 28 okt. hawwe Dykstra, Straatsma en Hiemstra in gearkomste bywenne fan de *Ried fan de Fryske Beweging*. Rein Tolsma fan *Omrop Fryslân* hat dêr op 'e tekst west oer harren radio en tillevyzjeprogramma's. It *taalgebrûk* fan de omropmeiwurkers, ek en benammen yn programma's foar learlingen, wie in wichtich punt fan diskusje. Wy hawwe it idee dat de kwaliteit fan it taalgebrûk fan de omropmeiwurkers *systematysk* omtinken en ferbettering freget. De omrop hat regels foar it taalgebrûk dellein in 'stylboek', mar ta ús ferbjustering moast dat 'yntern' bliuwe.

Nei oanlieding fan in artikeltsje fan Tolsma yn *Each & Ear* (nû. 3, maart 2004) oer 'Utgongspunten taalbelied Omrop Fryslân' (s. 11-12) en Tolsma syn ynliding by de Ried hawwe wy *Omrop Fryslân* (Tolsma) ús opmerkings op skrift takomme litte (brief sjoch ûnder).

- Op 11 nov. 2004 hawwe Dykstra, Gerbrandy en Hiemstra yn it ramt fan de *Ried fan de Fryske Beweging* in wurkbesite brocht oan it *Taalsintrum Frysk* (J. Bangma en R. Boersma) om better op 'e hichte te reitsjen mei it grutte tal aktiviteiten fan it *Taalsintrum* en de fraach foarlein wat FFU en Ried foar it Taalsintrum betsjutte kin. It die bliken dat de provinsje *in grutter foech* hawwe moatte soe oangeande de kontrôle op de besteging fan de € 4,70 de learling dy't de skoallen krije foar it oantugen fan Frysk lesmateriaal (dat bedrach giet boppe it normale budzjet út). De provinsje soe ek it foech hawwe moatte om belied te meitsjen oangeande de *finansjele wurdearring fan it (nije) foech Frysk* foar learkrêften.

4. Persoanen

- Op 21 jannewaris 2004 hat it DB in petear hân mei Kerst Huisman oer syn ideeën oer in 'Op nei in Komitee foar it Europeesk hânfêst' dat op it ynternet ferspraat is. Hy wol graach aksje yn of by skoallen dy't harren ferplichtings oangeande it Frysk net neikomme. Wy hawwe in konstruktif petear mei Kerst hân en him de mooglikheden en beheining fan de FFU ferdútst. Wy hawwe dúdlik makke dat it feit dat Nederlân it hânfêst ratifisearre hat, noch net betsjut dat der bestjoerlik juridyske krêft oan ûntliend wurde kin. Oer de aard fan konkrete aksjes yn en by skoallen sil Kerst yn eigen rûnten fierder neitinke. FFU-leden, ek bestjoersleden, kinne dêr as persoan mei in eigen pet op fansels ek oan meidwaan.

5. Stúdzjedagen/ konferinsjes

- Op 30 sept. 2004 hawwe Dykstra, Knotter en Hiemstra in stúdzjemiddei bywenne fan de *VLLT*, seksje Frysk, yn it gebou fan *Omrop Fryslân*. Der wie in útstalling fan *posters* oer it Frysk yn de skoallen foar fuortset ûnderwiis en de opliedings Frysk en der is in priuwke jûn fan nije televyzjeprogramma's en nij ferwurkingsmateriaal by it tydskrift *Linkk*. Der is kontakt lein mei it *Taalsintrum Frysk* en mei R. Valk oer it probleem fan de *ôfnimmende kwaliteit* fan it Frysk yn beskaat lesmateriaal en by de jongerein en de taak fan it *Taalsintrum*, *Omrop Fryslân* en de Fryske skoallen om dêr (mei) in antwurd op te finen.

D. Brieven

1. Provinsje

- Op 26 okt. 2004 hawwe Deputearre Steaten ús brieven fan 26 juny, 30 juny en 7 novimber 2003 formeel beändere (sjoch ek ús jierferslach oer 2003).

a. As antwurd op ús brief fan 26 july 2003 dat gong oer de *saakkundigens* en *behearsking fan it Frysk* fan de ûnderwiisynspeksje, merke DS op dat se dwaande binne om saken op it mêd fan de saakkundigens en de belutsenheid fan de ynspeksje oangeande it Frysk yn in saneamd *útfieringskonvenant* mei it Ryk út te wurkjen.

b. DS skriuwe as reaksje op ús brief fan 30 juny 2003 oer de *benamingseasken* fan ûnderwizend en ûnderwiisstypjend persoanen û.o. it neikommende: 'Wy binne yn oerlis mei it ministearje fan OCW wol dwaande mei it formulearjen fan kompetinsjes op dit mêd, mar de minister fynt dit in saak fan oerlis tusken de Provinsje en de skoalbestjoeren yn Fryslân. Yn reaksje dêrop hawwe wy de earste stap set om op termyn te kommen ta *mear regionale autonomy* (skeanprint fan ús) foar de Provinsje Fryslân op it mêd fan Frysk yn it ûnderwiis. Dêrnjonken sille wy mei it Underwiisfjild yn petear om ta ôfspraken te kommen.'

Oangeande de *ynhâld* fan it *foech Frysk* wize DS op in al besteande provinsjale wurkgroep foar Frysk yn it primêr ûnderwiis en in wurkgroep foar it opstellen fan in nij learplan Frysk yn it primêr ûnderwiis. Dy soene advys jaan of ynformaasje opsmite kinne foar de ynhâld fan it foech.

It oerlis dat DS fiere mei de boppeskoalske direksjes fan it primêr ûnderwiis, omfiemet ek it *yntegraal* taalbelied: 'Dizze saken hawwe fansels ek konsekwinsjes foar de saakkundigens fan leararen oangeande de Fryske taal.'

c. DS reagearje op ús brief fan 7 nov. 2003 oangeande de *kearndoelen* Frysk yn it primêr en it fuortset ûnderwiis dat it Ryk in *juridysk geografysk* prinsipe hantearret om de posysje fan it *kearnkurrikulum* te definiearjen. Om dy reden foarmet it Frysk in *ferplichte* diel fan it *differinsjele* part fan it kurrikulum.

DS binne it iens mei it útgongspunt fan it Ryk dat de skoallen mear *beliedsromte* krije om de nije, *yn tal beheinde* en yn mear *algemiene* wurden formulearre kearndoelen nei te stribjen: 'Wy hawwe yn dit beliedsramt regionaal romte om de kearndoelen yn goed oerlis fierder te konkretisearjen.'

De skoallen foar fuortset ûnderwiis hawwe mei stipe fan de direksjes fan it fuortset ûnderwiis in projektútstel dien oan de Provinsje. Ien fan de ûnderdielen fan dit projektplan hat te krijen mei it útwurkjen fan in learplan Frysk yn it fuortset ûnderwiis, mei de klam op de *trochgeande learlinen* Fryske taal en kultuer.

DS slute har reaksje op de trije brieven ôf mei: 'Us doel is op termyn te kommen ta yntegraal taalbelied op de skoallen, in taalbelied dêr't twa of trije talen yn optimale gearhing as fak en as fiertaal oan bod komme.'

2. Ministearje

- Op 26 maart 2004 in mienskiplik brief fan de *Ried fan de Fryske Beweging* en de *FFU* oan de minister fan OC&W, frou Van der Hoeven, oer har wurkbesite oan basisskoalle 'By de Boarne' op 23 febr. 2004. Se soe neffens de *Ljouwerter Krante* (24-02-2004) sein hawwe dat op skoalle 'zoveel mogelijk Nederlands' praat wurde moatte soe. Wy hawwe har wiisd op de *lykweardigens* en *lykberjochting* fan de Fryske en Nederlânsk taalmienskip en de needsaak om op grûn fan it troch Nederlân ratifisearre *Europeeske Hânfêst foar Regionale en Minderheidstalen* in 'aanzienlijk deel/substantial part' (kêst 8) fan it ûnderwiis op de skoalle foar primêr ûnderwiis yn it Frysk jaan te litten. Wy wize der ek op dat har útspraak ferkearde attituden foar it Frysk op skoalle oer fersterket. As de ûnderwiiskundige oanpak fan twa- nei *ientalich* Nederlânsk evoluearje soe dan:

a. wurdt de earste-taalúntwikkeling fan Frysktalige bern frustrearre en ûntwikkelje dy bern gefoelens fan minderwaardigens foar it Frysk oer. *Healtaligens* kin krekt it resultaat wêze;

b. wurdt de Frysktalige befolking op termyn syn taal ûntnommen.

Wy bepleitsje in yntegrale oanpak fan ûnderwiisefterstannen troch:

- a. de *sosjaal-ekonomyske* posysje fan Fryslân te fersterkjen. Der moat in ein komme oan de *breindreen* fan de jongerein mei in hegere oplieding, omdat soks ûngeunstige gefolgen hat foar de gearstalling fan de befolking yn de regio;
- b. in ûnderwiiskundige oanpak fan *yntegraal taalûnderwiis*, rjochte op *transfer* en fersterking fan *wjerskanten*.
- c. in trochgeande line fan dat twatalich ûnderwiis fan de foarskoalske perioade oant it heger ûnderwiis basearre op lykweardigens;
- d. yn it ûnderwiisbelied fan it Ryk stelselmjittich rekken te hâlden mei de gefolgen foar it Frysk, dat yn syn emansipaasje net frustrearre wurde mei.

- Us brief fan 28 maart 2004 oan de minister fan OC&W, frou M.J.A. van der Hoeven, oer har wurkbesite oan basisskoalle 'By de Boarne' op 23 febr. 2004 hannelet lykas yn it brief skreaun mei de Bewegingsried (boppe) ek oer it feit dat se neffens de *LC* sein hawwe soe dat der op skoalle safolle mooglik Nederlânsk praat wurde moast. It bestjoer hat har der op wiisd dat it Frysk al sûnt 1980 in gewoan ferplichte fak is en dat de ratifikaasje fan it Europeesk hânfêst foar regionale en minderheidstalen betsjut dat yn Fryslân in grut part ('substantial part') fan it ûnderwiis op de skoalle foar primêr ûnderwiis yn it Frysk jûn wurde moat. Wy steane der op oan om dat sa gau mooglik yn de *Wet op it Primêr ûnderwiis* en de *Wet op de Ekspertizesintra* op te nimmen.

- Op 7 juny 2004 is in reaksje kommen op it FFU-brief fan 28 maart (boppe). In stikje út har brief oan ús helje wy oan: 'Op de Friese basisscholen is het vak Fries verplicht en *kan* (skeanprint fan ús) de Friese taal als voertaal in het onderwijs worden gebruikt. Daarom werd bij ratificatie van het Europees handvest voor regionale en minderheidstalen geconstateerd dat wordt voldaan aan de bepaling dat een aanmerkelijke deel van het primair onderwijs moet worden aangeboden in het Fries. Een wijziging van de Wet op het primair onderwijs en de Wet op de expertisecentra is daarom, wat betreft deze bepalingen niet nodig. Wél stel ik de provincie Fryslân middels een doeluitkering in de gelegenheid om de positie van het Fries in het onderwijs te verstevigen.'

Wy hawwe antwurde dat it oernimmen fan de omskriuwing 'aanmerkelijk deel' minder frijbljuwend is en fierder giet as wat no yn beide boppeneamde wetten stiet en dat dy nei ús betinken dêrom wol oanpast wurde moatte (sjoch foar dat brief ek de webstek fan de FFU).

3. Organisaasjes

- Op 12 febr. 2004 hawwe wy in reaksje krigen fan de *Taakgroep Vernieuwing Basisvorming* op ús brief fan 8 des. 2003 (sjoch jierferslach 2003). De taakgroep tinkt dat de formulearring fan de keardoelen oanknopingspunten biedt foar yntegraal taalûnderwiis, mar se wolle de yntegraliteit net twingend foarskriuwe. De taakgroep tinkt ek dat mei it ferplichtsjen fan de keardoelen Frysk yn de basisfoarming it kearnkurrikulum wat 'fergrutte' is. It Frysk soe der lykwols net formeel yn opnommen wurde kinne, omdat it kearnkurrikulum foar *alle* learlingen yn *hiele* Nederlân jildt. Dat it memmetaalûnderwiis foar Frysktalige learlingen it útgangspunt bliuwe moat, wurdt neffens de taakgroep troch de differinsjaasje binnen de keardoelen garandearre. It taheakjen fan 'en cultuur' oan it Frysk ('Friese taal *en cultuur*') betsjut neffens de taakgroep net dat it brûken fan it Frysk oantaast wurdt; dat moat foarop stean ('tijdens de lessen is Fries zoveel mogelijk de voertaal'). Us krytyk oangeande doelstelling 3 wêryn't de learling kultueruterings leare moat te *wurdearjen*, hat by de taakgroep laat ta in *bettere omskriuwing* yn de foarm fan *kennis* en *feardichheid*. De taakgroep tinkt oan: 'de leerling leert aan de hand van voorbeelden het belang van Friese cultuuruitingen onderkennen (...) en de betekenis die hij daaraan hecht *onder woorden te brengen*'. De taakgroep wol *gjin* útspraak dwaan oer de *ûnderwiistiid* foar it Frysk, want dat soe in taalpolitike útspraak wêze en bûten syn ramt falle. Us soarch oer dat der gatten falle yn it oanbod (gjin *trochgeande* line) as it Frysk jûn wurdt yn de foarm fan *projekten*, dielt de taakgroep net. Oer de (ûn)winsklikheid fan homogenisearring fan learlingen neffens taalbehearskingsnivo wol de taakgroep *gjin* oardiel jaan. Us pleit om it Frysk as fier- en ynstruksjetaal te ferplichtsjen yn de WVO en dêr wat yn har advys oer te sizzen, wol de taakgroep *net* oan foldwaan, want it soe it taalpolityk ramt fan de taakgroep te boppe gean. Us brief hat konkreet oplevere dat it konseptadvys op inkelde punten *bysteld* wurde sil: 'het betreft het didactisch principe van *integraal* taalonderwijs als een optie voor scholen en een herformulering van het *derde* kerndoel'.

- Op 24 maart 2004 oan dr. L. Jansma, direkteur Fryske Akademy, en frou dr. B. de Jager, ûndersykster, oer in ûndersyk nei 'Leesbegrip, leesplezier en de Friese taalnorn' (2003). We hawwe de Fryske Akademy witte litten dat wy net wiis binne mei it troch de Fryske Akademy útfierde ûndersyk (yn opdracht fan de *Stichting Lezen* út Amsterdam, dat in ôfskrift krigen hat) ûnder basisskoallebern nei *lêsbegryp* en *lêsnocht* by it lêzen fan Frysktalige boeken. De beide provinsjale deiblêden hawwe boppedat de útkomsten fersimpele en de klam lein op de hantearre taalnoarm dy't te

dreech en âldfrinzich wêze soe. De taalnoarm is neffens de FFU modernernôch, mar it feit dat de bern it lêzen yn it Hollânsk leare en dêr hast alle tiid oan besteegje, makket dat in grut part gjin Fryske boeken lêst. Se wurde dan al kjel fan in dakje en in streekje. Yn in brief fan 11 juny 2003 hawwe wy de Fryske Akademy al op 'e hichte steld fan ús ûngerêstens, doe't it ûndersyk der oan siet te kommen (sjoch jierferslach 2003, s. 6). De echte oarsaken fan de problemen komme net goed nei foaren. Wy jouwe oan dat it folle nijsgjirriger west hie om it effekt fan it lêzen learen yn it Hollânsk op it Frysk lêzen nei te gean en oft der ek ferskil is tusken Frysk- en Hollânsktalige bern as it giet om lêsbegryp en lêsnocht en wat dat foar de didaktyske differinsjaasje betsjutte kin.

- Op 8 april 2004 oan de *Taakgroep Vernieuwing Basisvorming* oer har reaksje fan 12 febr. 2004 op ús brief fan 8 des. 2003 (sjoch it jierferslach fan 2003, s. 7). Wy sprekke út dat wy it wurdearje dat it prinsipe fan it *yntegraal* taalûnderwiis yn har advys mear klam kriget en dat de formulearring fan it *tredde* keardoel ferbettere is. Wy kritisearje lykwols de hantearring fan de taakgroep fan it begryp 'realistisch' ('helberens') as it om de (tigel) *beheinde* 'beskikbere' lestiid foar Frysk giet. De taakgroep jout neffens ús net oan dat it nêr realistysk is om yn dy *beheinde* 'beskikbere' tiid it Frysk *goed* te learen. En dat soe de taakgroep sinjalearje moatte. It is boppedat in *formele realiteit* (Hânfêst, kêst 8) dat it Frysk in *yntegrearjend* part fan it learplan heart te wêzen. De saneamde 'beskikbere' tiid soe dus neffens ús *werklik* (*reëel*) wat foarstelle moatte.

Fierders seit de taakgroep dat se gjin útspraak dwaan wol oer 'taalpolitike kwestjes'. Dy soene troch oerheidsorganen oplost wurde moatte. Wy skriuwe har dat wy begripe dat it net har taak is om *eksplisite* taalpolitike útspraken te dwaan, mar dat har reaksje *ymplisyt* dôchs fan taalpolitike aard is: har advys legitimearret de *marzjinale* posysje (de '*kromwoeksen* realiteit') fan it Frysk yn it fuortset ûnderwiis en dêrmei de besteande *repressive* taalmachtsferhâldings. Wy fine temin werom fan de begjinsels fan *lykweardigens* en *lykberjochting* (fan it Frysk oan it Hollânsk). *Neutraliteit* of *weardefrijheid* op dit mêd bestiet net. Mei in krityske analyse fan dy *ferkearde* taalferhâldings yn it (fuortset) ûnderwiis soe de polityk ek syn foardiel dwaan kinne. Dy moat omers dy ferhâldings trochbrekke yn positive rjochting.

- Op 29 april 2004 hawwe wy in reaksje krigen fan de *Taakgroep Vernieuwing Basisvorming* op ús brief fan 8 april. De taakgroep jout in taljochting op har eardere útspraak 'we moeten wel realistisch zijn'. De leden fan de taakgroep wolle komme ta in bettere *útgongsposysje* foar it Frysk as op it stuit it gefal is. Keard dêrfan foarmje de *ferplichte* keardoelen yn pleats fan frijbluwende hantrekkens. Se sjogge dat as in stap foarút yn it emansipaasjeproses. Se tinke dat it mei realistyske doelen mooglik wurdt om mei Fryske taal en kultuer goede resultaten te krijen. Der kin in 'good practice' ûntstean. Boppedat kin de *Underwiisynspeksje* aanst in eksplisite ferantwurdling freegje oer it ûnderwiis**oanbod** op it mêd fan de Fryske taal en kultuer. De taakgroep tinkt boppedat mei differinsjearre keardoelen rjocht te dwaan oan de twataligens fan Fryslân en dus ek oan de startsituaasje fan de learlingen. As dy fersterking realisearre wurdt, ûntstiet der neffens har in goede basis foar fierdere ûntwikkeling. De taakgroep befêstiget fierders de tasizzings út it brief fan 12 febr. 2004.

- Op 3 okt. 2004 oan de *Stichting Lezen* te Amsterdam (mei in ôfskrift nei it *Platfoarm Lêsbefoarding Taalryk Fryslân* en de *Fryske Akademy, t.a.f. frou B. de Jager en J. Ytsma*) oer in ûndersyk nei de twatalige *lêsdidaktyk* (Frysk-Hollânsk). It ferhollânskjen fan de taalnoarm sjogge wy net as it probleem dêr't it om gean moat. Der binne, sa hat bliken dien, tusken de trije yn it ûndersyk hantearre taalfarianten net folle grutte ferskillen as it giet om lêsbegryp en lêsnocht. It ûndersyk fan frou De Jager is neffens ús net sa urgint, omdat it *lêsunderwiis* yn it Frysk op de measte basisskoallen, ek neffens ynspeksjerapporten, as ûnfoldwaande kwalifisearre wurde moat. De konklúzje fan frou De Jager sels giet ek yn dy rjochting: 'Wanneer scholen meer aandacht besteden aan het lezen van Friese teksten, zal dit waarschijnlijk meer effect hebben op leesbegrip en leesplezier dan het wel of net moderniseren van de taalnorm'.

Wy tinke dat der nij ûndersyk folgje moat nei it neikommende:

- wannear en hoe kinne Fryske teksten it bêste yntrodusearre wurde as in basisskoalle mei Frysk- en net-Frysktalige bern foar it technyske learlêspreses in Nederlânsktalige lêsmetoade brûkt?;
- moat in twatalige lêsdidaktyk útgean fan it simultaan lêzen learen yn beide talen of tydlik it lêzen yn beide talen skiede? Hinget soks ek gear mei taaleftergrûn en kognitive fermogens fan de learlingen?;
- kinne deselde lêsteksten foar it lêzen learen fan sawol Frysk- as net-Frysktalige bern tsjinje op it stik fan opbou, swierrichheidsgraad en tematyk?;
- wat is yn it proses fan it fuortsette lêzen de optimale ferdieling fan de beskikbere tiid as men sjocht nei it heljen fan de (winsklike) (kearn)doelen ek mei it each op (mooglike) transfer?

- Op 8 nov. 2004 hawwe wy in reaksje krigen fan de *Stichting Lezen* op ús brief fan 3 oktober (sjoch boppe). De stifting wol mei de *FFU*, de *Fryske Akademy*, it *GCO* en it boppeneamd *Platform* (PLTF) in petear hawwe oer it troch ús

útstelde ûndersyk. Dat petear hawwe Dykstra en Hiemstra fierd op 20 des. op de Fryske Akademy. Wy hawwe goede hope dat it liede sil ta in (beskieden) bedrach foar in earste oanset ta fierder ûndersyk nei it Fryskalige ûnderwiis.

- Op 2 des. 2004 in reaksje op de útgongspunten fan it taalbelied fan *Omrop Fryslân* nei oanlieding fan in artikel fan Rein Tolsma yn *Each & Ear* (nû. 3, maart 2004) en syn ynlieding op in gearkomst fan de *Ried fan de Fryske Beweging* (28 okt. 2004). Njonken alle *wurdearring* foar it wurk fan de omrop steane wy yn ús brief oan op *geef* taalgebrûk, ek yn it sprutsen Frysk, en op it geregeld hâlden fan *kursussen* Frysk foar de meiwurkers, mei nei oanlieding fan foarbylden út de praktyk. Wy hawwe frege om it saneamde 'stylboek' mei rjochtlinen foar it taalgebrûk fan omropmeiwurkers yn te sjen, mar dat is ús earder wegere. It brief is begjin 2005 te finen op ús webstek (sjoch ek fierder).

4. Persoanen

- *Ynspekteur Oudeboon*. Op 8 sept. 2004 hawwe Dykstra, Gerbrandy en Hiemstra in petear hân mei de nije ynspekteur, drs. J. Oudeboon, oer de bydrage dy't de ynspeksje leverje kin om it tekoartsjittende taalûnderrjocht yn de Fryske taal en kultuer. Oudeboon hat no *formeel* it Frysk yn syn portefúlje (Sicco de Jong hie dat noch *ynformeel*). Fan de 7 ynspekteurs fan it primêre ûnderwiis mei Fryslân yn har portefúlje behearskje 3 it Frysk mûnling en 3 kinne it ferstean en lêze, 1 kin gjin Frysk. Net ien kin it goed skriuwe! Persoanen en skoallen kinne wol yn it Frysk mei de ynspeksje prate en skriuwe, ek al stiet it kantoar no yn Grins. De measte ynspekteurs wenje yn Fryslân. Behearsking fan it Frysk is gjin funksje-eask.

It is it stânpunt fan de FFU dat it wol in funksje-eask wurde moat foar ynspekteurs dy't (ek) yn Fryslân wurkje, lykas foar alle basisskoallelearkrêften dy't yn Fryslân beneamd wurde wolle (nij foech Frysk). As ynspekteurs sels it Frysk mûnling en skriftlik op in goed nivo machtich binne, kinne se de *taalkwaliteit* fan learkrêften as wichtich faset fan de *ûnderwiiskwaliteit* hifkje. Dat kinne se no net. En dy iene ynspekteur mei Frysk yn de portefúlje kin dat ek net neigean by alle skoallen (allinnich fysyk al net). De oerdracht fan him fan alles wat it Frysk rekket, nei de oare ynspekteurs moat noch ferbetterje. De *Fryske taal en kultuer* moat neffens ús yntegraal opnommen wurde yn it gehiel fan de ynspeksjetaak: it rekket *alle fasetten* fan har taak en alle ynspekteurs as persoan. Ynspekteurs hawwe boppedat *gjin sanksjemoglikheden* as skoallen net oan de keardoelen foldogge (lykas in 'arbeidsynspekteur' en 'belestingynspekteur' dat wol hawwe as dy har kontrôletaak útoefenje)!

De taak beheint him ta *kontrolearjen*, *evaluearjen* en *stimulearjen*. De prioriteit leit, yn opdracht fan de *haadynspeksje*, by rekkenjen en *Nederlandse taal*; oare gebieten wurde *algemiener* toetst. It hifkjen fan de kwaliteit fan it Frysk ûnderrjocht is dus (noch) *gjin* prioriteit yn Fryslân. De ûnderwiisynspeksje treedt net goed op as skoallen net oan de keardoelen foldogge. De ynspeksje seit dat er sels gjin belied makket en net oan (taal)polityk docht. De ynspeksje jout wol advizen, bgl. om in nije taalmetoade te ûntwikkeljen dy't yn it plak fan de *TaalRotonde* komme moat, om better neffens nivo's differinsjearje te kinnen. De opbringst fan dat nije taalpakket moat neffens har ek *toetst* wurde kinne, bgl. mei toetsen fan it GCO of it Cito. De hjoeddeiske Fryske/Frysktalige *Piramidetoets* foar de ûnderbou blykt neffens de ynspeksje in nuttich ynstrumint te wêzen.

De FFU bepleitet in eintoetsing fan it Frysk as yntegraal ûnderdiel fan de saneamde *Eindtoets* (ein basisskoalle, *Cito*) foar de provinsje Fryslân. As it de FFU om mear giet as wat de ynspeksje docht, sa is Oudeboon fan betinken, dan moat de FFU by de polityk wêze. Dy kin maatregels nimme as er dat wol. De politisy hawwe de macht. Us folgjende stap is dat wy in petear hawwe wolle mei deputearre Mulder en dêrnei moatte wy ús mar wer rjochtsje ta in ministearje, bgl. dat fan ûnderwiis en/of ynlânske saken.

- Op 29 des. 2004 hawwe Dykstra, Hiemstra en Straatsma oerlis hân mei J. van der Bij en R.W. Valk (RfdFB) oer it gefaar dat besletten leit yn it loslitten fan de *spiegeling* fan de keardoelen Frysk oan dy fan it Nederlânsk. Dykstra en Hiemstra hawwe deselde deis oerlis hân mei K. Huisman oer in 'kanon' foar it Frysk skiednisûnderrjocht dy't jilde moatte soe foar de Fryske learare-opliedings *basisûnderwiis* fan de NHL en de CHN.

E. Publisiteit

Ed Knotter hat dit jier foar de FFU in *logo* ûntwikkele dat yn de foarm fan *plakkers* ienfâldich op slugen plakt wurde kin. Der is ek wurke oan it oanmeitsjen fan in nij digitaal *brievehaad*. Ein 2004 kinne wy dat yn gebrûk nimme. Us FFU-herntsje op de webstek fan de *Ried fan de Fryske Beweging* hat in part fan it jier net operasjoneel west. Wy hawwe in goekunde frege dy't tenei foar ús fersoargje kin dat der (wer) ynformaasje fan en oer ús op komt te stean. Begjin 2005 moat it herntsje oan ús winsken foldwaan. Dat liket goed te slagjen ([www.fryskebeweging](http://www.fryskebeweging.nl)→ knopke: Feriening Frysk Underwiis (FFU)). Us jierferslaggen, guon brieven, it swartboek en oare saken hawwe dêr ein 2004 al in plakje fûn.

F. Argyf

Van der Veen hat it FFU-argyf fan Van der Hoef en Straatsma meikrige om nei te gean wat dêrfan nei *Tresoar* kin.

G. Swartboek

Der is yn dit ferslachjier in begjin makke mei it opbouwen fan in *kasusbestân* oer gefallen dêr't it Frysk neffens ús yn diskriminearre wurdt of net it plak kriget dêr't it rjocht op hat. Dêrby giet it benammen om it *ûnderwiis* en *Fryske taal en kultuer*. Oare gefallen jouwe wy troch oan de *Ried fan de Fryske Beweging* of in oare relevante organisaasje. De gefallen berikke ús faak tafallich. Wy wolle graach mear te witten komme. Wy dogge dêrom in oprop oan al ús leden en sympatisanten om dy oan ús troch te jaan (e-post: ffupost@hotmail.com). Dan sille wy besjen oft der ta aksje oergien wurde moat. It model is: in koarte en sa konkreet mooglike omskriuwing fan it tebeksetten fan it Frysk en it oandragen fan ideeën foar in foarm fan aksje (sjoch ek op ús webstek).

H. Weromsjen en foarútsjoch

- It rapport 'Voorsprong of achterstand' hat yn de ôfrûne perioade *tige skealik* west foar it Frysk yn it ûnderwiis. Der wurdt troch gâns lju altiten wer in stôk fûn (taalefterstân) om de hûn (it Frysk) mei te slaan. It hat in misse set west dat it ûndersyk net útgongen is fan de twatalige situaasje en dat de ûndersykster it begryp 'taal' allinnich mei it Hollânsk gearfalle litten hat. Ien Hollânske Cito-toets is te meager om de komplekse Fryske taalsituaasje te mjitten.

- Wy binne der wiis mei dat der no in ynspekteur oansteld is dy't formeel it Frysk yn syn portefúlje hat. Wy tinke dat ek de oare ynspekteurs mei Fryslân as har wurkterrein tige kompetint wurde moatte as it giet om de behearsking fan it Frysk en de kennis fan de twataligen.

- De provinsje Fryslân hat *amper of gjin foech* op it mêd fan it ûnderwiis, mar wurdt wol aktiver. De FFU en deputearre Mulder soene it *provinsjale foech* fergrutsje wolle. Yn it ramt fan 'It Plan fan Oanpak' is der in wurkgroep ynsteld foar de nije keardoelen en der wurdt alle war dien om it materiaal foar it Frysk by de tiid te bringen. Yn it kommand jier wurde der aardich wat aktiviteiten op priemmen set om it Frysk in nije ympuls te jaan. Ien en oar betsjut wol dat der op *amtlik* nivo wat de útfiering oanbelanget, mear minskkrêft komme moat. It kin mei twa provinsjale amtners foar *ûnderwiis* net ta. Der komme klachten dat dêrtroch saken lizzen bliuwe.

- Wy wachtsje ôf hoe't de skoallen reagearje sille op it útstel foar de nije keardoelen foar it basis- en fuortset ûnderwiis. De *spiegeling* oan it Hollânsk (deselde doelen foar Frysk en Hollânsk) is yn de útstellen loslitten en yn it fuortset ûnderwiis komme der doelen op *twa nivo*'s. It is net te hoopjen dat foar de Frysktalige learlingen de meast *minimale* doelen it programma beskiede sille.

- It foech foar it ûnderwiis leit by it ministearje foar UK&W, mar it Frysk kriget dêr gjin of amper omtinken. Wy sille der yn it kommand jier op 'en nij op oanstean dat guon kâsten fan it Hânfêst yn lanlike wetjouwing omset wurde.

- Wy trúnje al ús leden oan om ús gefallen ta te stjoeren dy't passe yn it *swartboek*. Oare suggestjes binne ek wolkom.

It bestjoer